

KÜRESEL FİNANS KRİZİ

Mahfi Eğilmez, İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş., Aralık 2008, İkinci Basım, 184 sayfa.
ISBN: 978-975-14-1320-8. Yayıncı Adresi: Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul.
Tel: (212) 282 2080.

Rukiye SÖNMEZ*

Kitap, kapitalizm, piyasa, devlet, küreselleşme ve ekonomik kriz kavramlarının genel açıklamaları ile başlamaktadır. Önce dünyada kapitalist sistemin yaşadığı krizlere değinilip ardından Türkiye’de yaşanan krizlerin nedenleri ve etkileri üzerinde durulmaktadır. Kapitalist sistemin niçin kriz yarattığı, bu krizlerin nasıl giderileceği ve önceden krizlerin önlenemeyeceği ayrıntılı bir şekilde tartışılmaktadır. Sade ve ayrıntılı anlatımıyla öğretici bir kitap olmakla beraber dünyadaki krizi ve Türkiye’nin krizin neresinde olduğunu anlamamız açısından bilgi verici niteliktedir. Kitap ondört bölümden ve bu bölümlerin alt başlıklarından oluşmaktadır.

Kitabın ilk bölümü “Kapitalizm” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, dünyanın büyük çoğunluğunun içinde yaşadığı ekonomik sistemin adı olan kapitalizmin tanımı ile başlamaktadır ve kapitalizmin öncesinde var olan ekonomik sistemlerin gelişim sürecini açıklar. Sistematik olarak bakıldığında kapitalizmden önceki ticaretin egemen olduğu sistem merkantilizmdir. Sanayi devrimiyle beraber bu sistemin yerini endüstriyel kapitalizm evresi aldı. 19. yüzyılın sonlarına doğru endüstriyel varlıkların denetim ve yönetimi büyük ölçüde kredi verenlerin eline geçmesiyle birlikte finans kapital evresi başladı.

Finansal güçle birlikte üretim gücünün de sınırlı elde toplanması toplum aleyhine sorunlar yarattığı gibi kapitalizmin özünü oluşturan piyasa sisteminin bozulmasına da yol açmaktadır. Bölümün devamında kapitalizmin özünden ayrılmasına engel olabilmek için atılan adımlar ve yaklaşımlar açıklanmıştır.

“Piyasa” başlıklı ikinci bölümde piyasa, fonksiyonları ve çeşitleri anlatılıp ardından piyasa ekonomisinin çeşitleri üzerinde durularak piyasa ekonomisinin artı ve eksilerinden bahsedilmektedir.

Bir sonraki bölümde devletin ekonomik sistemdeki yeri anlatılmaktadır. Piyasa ekonomisinde devletin ağırlığı fazla değildir, esas ağırlık özel kesimdedir. Devletin ağırlığının en fazla olduğu sistem planlı ekonomidir. Burada hemen hemen her şey devletin etkisine açık olarak sistemleşmiştir. Karma ekonomi ise hem devletin hem de özel kesimin belirli ağırlıklara sahip olduğu bir sistemdir. Bugün dünyadaki bütün ekonomiler bu sistemi uygulamaktadır.

* Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF

İzleyen bölümde “Küreselleşme” başlığı altında sermaye hareketlerinin serbestleşmesinden bahsedilmektedir. Eğilmez’e göre kapitalizmin en yüksek aşaması küreselleşmedir. Kapitalizmin küreselleşmesi, piyasa sisteminin özünde bulunan kriz yaratıcı mekanizmayı bütün dünyaya yaymıştır. Küreselleşmiş kapitalist finansal sistem kaynaklarının finansal alana çekilmesinde çok ileri bir adım yaratmaktadır. Bu adım aynı zamanda krizin tohumlarını atan bir mekanizma olmaktadır. Küresel sermaye piyasasını şu şekilde özetlenebilir; 2008 yılında dünyanın yarattığı gelir 55,5 trilyon dolar, dünyada dolaşımda bulunan tahvil, bono ve benzerlerinin toplam değeri yaklaşık olarak 145 trilyon dolardır. Buradan hareketle dünyanın bir yıllık gelirinin 2.5 katı kadar borçlu olduğunu söyleyebiliriz.

Eğilmez, “Ekonomik Kriz” başlıklı bölümde ekonomik kriz denildiğinde neyin anlaşılması gerektiği konusunda bir görüş birliği olmadığını ifade etmiştir. Ekonomik kriz tanımlamalarından yola çıkarak krizlerin kapsamına ve bulaşıcılığına değinilmiştir.

Bir diğer bölüm de “Kapitalizmin Yaşadığı Krizlerden Örnekler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde 1929 dünya ekonomik krizi, petrol krizi, Asya krizi ve 2008 krizi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Eğilmez’e göre tüm bu krizler sanal ekonomideki kağıt paraların değeri, reel ekonomideki malların değerini ölçemez hale gelince sistemde düzeltme hareketi ortaya çıkmakta ve kriz doğmaktadır. Ayrıca Eğilmez, 2008 krizinin diğer krizlerden farkının, bu krizin tam anlamıyla bir küresel kriz olduğunu ve dünyadaki bütün ülkeleri etkilediğini ifade etmektedir.

“Türkiye’nin Yaşadığı Ekonomik Krizler” başlıklı bölüm ise 1980 öncesinde yaşanan krizler, 1994 krizi ve 2001 krizi alt başlıklarıyla, bir önceki bölümde dünyadaki kriz örneklerinin açıklanmasında sonra yer almakta ve Türkiye’nin yaşadığı krizlerin nedenleri, sonuçları ve etkileri üzerinde durmaktadır.

Kitabın “Konjonktür ve Krizler” başlıklı bölümü, kapitalizmin doğası gereği bazen büyümekte, bazen durgunluğa girmekte, bazen de küçülmektedir. Eğilmez, buradan hareketle Türkiye ekonomisinin de konjonktürel dalgalanmalara göre yürüdüğünü ileri sürmektedir. Fakat Türkiye ekonomisi çöküş sonrasında alınan tedbirlere, uygulanan yöntemlere anında olumlu yanıt verdiği, ekonominin çöküşü kadar toparlanmasının da hızlı olduğu saptamasında bulunulmuştur. Eğilmez’e göre, krizlerin konjonktürel bir eğilim izlemesi ve büyük sıçramaların arkasından gelmesi, kapitalizmin balon yarattığının göstergesidir. Bu balonun oluşumunun önlenmesi krizlerin çıkmasını da önleyecektir. Bu bölümde, çok tartışılan dip kuramı üzerinde de durulmuştur. Eğilmez, içinde yaşadığımız küresel krizin her seferinde dibe vurduğu öne sürüle bile dibe yolculuğun sürmekte olduğunu, ABD ve Avrupa hükümetlerinin piyasaya verdiği büyük boyutlu desteklerin dibe varılmadan geri dönüşe imkan sağlayacağını belirtmektedir.

“Kriz Yaratan Sistem” başlığı altında Eğilmez, kapitalizmin niçin kriz yarattığı sorusuna cevap aramaktadır. Krizlerin zaman içerisinde biçim ve yönteminde değişiklikler olsa da temel sebep aynı kalmaktadır. Sanal değerler ile reel değerler arasındaki farkın balom yaratması ve günün birinde bu sanal değerlere yatırım yapanların kuşkuya düşerek peş peşe satmaya başladığında balonun patlamasıdır.

“Kapitalizmde Krizler Nasıl Gideriliyor?” başlıklı bölüm kapitalist sistemde devlet mümkün olduğunca ekonomi dışında tutulmaya çalışılır. Ancak kriz dönemlerinde Keynes modeline sarılarak devletin sisteme müdahale etmesi beklenir. Diğer krizlerde olmak üzere bunun en büyük örneği 2008 krizidir.

Yazar bir sonraki bölümde kapitalizmde krizlerin önlenibilip önlenemeyeceğini sorusunu yöneltmektedir. Eskiden küçük ekonomilerde çıkan ekonomik hastalıklar kendi içerisinde kalır ya da ticari ilişkide bulunduğu birkaç ekonomiye bulaşır. Büyük ekonomilerde ise dış ticaret daralmalarına yol açarak daha bulaşıcı bir nitelik taşırdı. Küresel sistem bu bulaşıcılığı finansal ilişkilere taşıdı ve çok daha yaygın ve etkili hale getirdi. Son krizden çıkardığımız derslere göre kriz hangi alanda çıkarsa getirilen düzenleme ve denetimler o alan ile sınırlı kalmaktadır. Örneğin kredi krizi çıktığında bu alana getirilen kural ve denetimler tekrar bir kriz çıkmasını engellemektedir. Fakat aynı krediler paketlenip başka enstrümanlara bürünürse kural ve denetimden yoksun kalmaktadır. Dolayısıyla kapitalist sistem, yaratıcılığı kurallarıyla öldürmemesi açısından birçok alanı denimsiz bırakmakta ya da başka alanda yeni krizlere sebep olmaktadır. Ayrıca küresel sistemin yarattığı küresel yönetim, ulusal kurallarla ve ulusal denetimle denetlenemeyeceği ifade edilmektedir. Eğilmez, bu bölümde kapitalizmin sloganını bir kez daha hatırlatıyor: “Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler.” Bu sloganın devamının “Yapamayanlar batsın, yenileri çıksın.” biçiminde olması gerektiği, ne var ki son küresel krizle “Bırakınız yapınlar ama bırakmayınız batsınlar.” biçiminde yeni bir slogan geliştirmiş görüldüğü ifade edilmektedir.

Yazar “Türkiye İçin Öngörüler ve Öneriler” başlıklı bölümde, öncelikle köşe yazılarında ki 2008’e dair öngörülerini tekrar aktarmakta ve bu öngörülerin iyimser olmadığı görülmektedir. Daha sonra ekonomik göstergelerle Türkiye’nin kriz karşısındaki durumu değerlendirilmektedir.

Bir sonraki bölüm “Makro Krizlerin Mikro Yansımaları” başlığıyla, ekonomik krizlerin işletmeler üzerine ağır etkisi olduğunu, bu etkinin ise krizin çıktığı yere, yayılma alanına ve süresine göre değişiklik gösterdiği belirtilmektedir. Krizin işletmeler getireceği en önemli riskler kur riski, faiz riski ve piyasa riskidir. Bunun yanı sıra borcu az, likiditesi fazla olan işletmeler için kriz fırsat yaratır. Likiditeye sıkışmış benzer şirketlerin ya da farklı işkollarındaki şirketleri daha ucuza almak veya ortak olmak fırsatını yaratır ayrıca maliyet kalemlerin gözden geçirilmesini sağlar ve işçi azaltımı sonucu firmaların üretim verimliliğinde artış olur.

Bir sonraki bölüm olan “Rüyadan Karabasana”, kapitalist sistemle birlikte her Amerikalının bir evi ve arabası olacağı rüyasıyla yola çıkmıştır. Buna da Amerikan rüyası adı verildi ve her Amerikalı için olmasa da çoğu için gerçekleşti. Fakat son küresel kriz bu rüyayı karabasana dönüştürdü. Ev sahibi olan Amerikalılar ciddi bir şekilde borçlandılar, evlerini ve arabalarını kaybetmekle karşı karşıya kaldılar. Serbest piyasa sistemi, kriz yaratmaya yatkın bir mekanizmaya sahip dolayısıyla sistemin zayıflıklarının onarılması gerekmektedir. Eğilmez’e göre, önümüzde ki dönemde serbest piyasa mekanizmasının yerini denetlenen piyasa sisteminin alacağını, yapısal bir değişikliğe ve bağımsız bir otoritenin gözetimine girmesi gerektiğini savunmaktadır. Burada ki amaç aşırı kural ve denetimlerle piyasa sisteminin yaratıcılığını etkilemeden, sistemin kötüye kullanılmasını engellemektir.

Sonuç bölümünde Eğilmez, kapitalist sistemin tarihinde ilk kez küresel bir kriz yaşadığını tekrar vurgulamaktadır. Özellikle 1929 krizi küresel olarak nitelendirilmektedir fakat o zaman kapitalist sistemin dışında olan ve krizden etkilenmeyen ülkeler bulunmaktadır.

Kapitalimin özü bireylerin çıkarlarını, kurumların karlarını ve siyasetçilerin oylarını maksimize etme çabasındadır. Büyüyen bir ekonomi, bu üç faktöre hizmet etmektedir bu yüzden bu sistemden vazgeçmek ekonomik büyüme açısından akıllıca olmayacaktır. Daha iyi bir sistem bulunmadığına göre bu üçlü faktörün (çıkar, kar ve oy maksimizasyonu) etkisinden kurtarılıp kriz önleyici kurallar geliştirilmelidir. Bugüne kadar bundan bahsedilmiş olsa da uygulamada sadece kriz yaşanan alanla sınırlı kalmıştır. Oysa kriz henüz çıkmadan yeni alanların öngörülüp krizi önleyen kurallar geliştirilmelidir. IMF'nin bu yönde yeniden yapılandırılması ve krizleri öngörüp önleyebilecek bir kurum haline getirilmesi gerekmektedir.